

Ментух Н. Ф.

*к.ю.н., доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
юридичного факультету*

Созанська Т. І.

студент групи ПРм-11

Врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві

Альтернативні способи вирішення спорів дедалі більше набувають актуальності і поширення в Україні, стають альтернативою судам у звичному розумінні через ефективність перших у вичерпанні конфліктів та відновленні відносин між конкуруючими сторонами. На жаль, сьогодні в Україні пріоритетним є врегулювання спору через претензії, позови, звинувачення, тому основним завданням державної політики має бути сприяння становленню миру та злагоди між громадянами через впровадження вирішення конфліктів мирним шляхом та використання альтернативних засобів врегулювання спорів на загальнодержавному рівні.

Процедура досудового вирішення спорів за участі судді запозичена із Каліфорнії (США). У 1982 році були розроблені та впроваджені практичні рекомендації щодо тимчасового застосування даного методу, а вже з 1989 року розпочали повноцінне застосування даної процедури на постійній основі для врегулювання сімейних спорів. Наприклад, станом на сьогоднішній день близько 85% справ у провінції Саскачеван, що у Канаді вирішуються примиренням. Значна кількість випадків мирного врегулювання спорів пояснюється обов'язковістю процедури досудового врегулювання.

Часто процедуру врегулювання спору за участі судді та процедуру медіації ототожнюють, однак ми вважаємо, що перший формат є більш перспективним та

дієвим саме для господарських спорів. Суддя як координатор є особою з правничою освітою, юристом–практиком, який усвідомлює всі юридичні аспекти спору та наслідки будь–якої процесуальної дії, може роз`яснити сторонам перспективи розгляду справи в порядку судового провадження та через процедуру досудового врегулювання.

І. Бутирська, досліджуючи зазначений вище інститут процесуального законодавства, зазначає, що нове процесуальне законодавство «суттєво змінює зазначені процесуальні кодекси, уніфікувавши їх та запровадивши багато нових, раніше незнайомих національній правовій системі, норм та інститутів.

Нова редакція Господарського процесуального кодексу України передбачає чимало новел у процесі вирішення господарських спорів, серед яких і запровадження нового примирювального інституту – врегулювання спору за участю судді» [1].

Врегулювання спору з участю судді іноді відносять до однієї з моделей медіації. Такого висновку, наприклад, доходить О. Можайкіна. Автор зазначає, що врегулювання спору за участю судді необхідно розглядати як один із видів медіації. [3]. Ерік М. Рунессон та Марі – Лоранс Гі, характеризуючи суб`єктний склад процедури медіації, визначають, що медіація – це гнучкий механізм, який дозволяє сторонам контролювати як процес, так і результат суперечки. Сторони є «власниками спору» і самостійно виробляють варіант його врегулювання [2]. Із цим твердженням необхідно погодитися, оскільки єдиними та безперечними особами, які приймають рішення в спорі, переданому на медіацію, є самі сторони, а медіатор виступає «диригентом» – спрямовує процедуру діалогу, але не керує нею.

Що стосується вирішення спору за участю судді, то учасниками даної процедури є сторони у судовій справі та суддя. У цьому разі окрему увагу необхідно приділити саме постаті судді як учаснику переговорів. Деякі адвокати, визначаючи перспективи впровадження інституту вирішення спору за участю судді на прикладі господарських справ, зазначають таке: «Видається, що

запропонована законодавцем можливість врегулювання спору за участю судді є більш виправданою моделлю вирішення господарського спору, ніж медіація. Оскільки процес врегулювання спору координує саме суддя, який є юристом за освітою, розуміє всі юридичні аспекти спору та припускає, як саме може закінчитися розгляд конкретної справи у порядку судового провадження, він може роз'яснити сторонам процесуальні перспективи справи, в тому числі з посиланням та усталену судову практику в аналогічних справах» [4].

Таким чином, можна зазначити, що медіація є неформальним методом розв'язання спорів, який ґрунтується на засаді довіри й у якому нейтральна та безстороння третя особа допомагає сторонам у взаємній комунікації, визначенні інтересів та основних дискусійних, спірних питань, а також у знаходженні спільного взаємоприйняттого рішення на основі порозуміння. А врегулювання спору за участю судді – це спосіб вирішення справи, яка перебуває на вирішенні в суді (у якій відкрито провадження) за участю судді – доповідача, який ґрунтується на принципах добровільності та конфіденційності і спрямований на мирне врегулювання справи між сторонами.

Вважаємо, що варто виділити як позитивні моменти, так і недоліки обраної законодавцем моделі врегулювання спору на стадії розгляду справи судом, виходячи з реального стану речей у судовій системі.

Зокрема, очевидними позитивними моментами запровадженої процедури врегулювання спору можна назвати такі, як:

1) доступність для сторін. Так, вказана процедура є елементом судового розгляду справи, додатковим етапом для сторін. Механізм застосування дає змогу досить комфортно з психологічної точки зору робити "м'який перехід" від судового розгляду до процедури врегулювання спору за участю судді, а в разі потреби – повернутися до розгляду справи по суті в загальному порядку;

2) відсутність додаткових грошових витрат для проведення зазначеної процедури (вартість покривається за рахунок судових витрат);

3) відсутність ризиків, пов'язаних із позовною давністю, у зв'язку з тим, що процедура проводиться після подання позову до суду;

4) існування додаткових стимулів у вигляді повернення 50 % судового збору у випадку врегулювання спору (у разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем).

Також окремо необхідно виділити дискусійні моменти, що заслуговують на особливу увагу.

По-перше, за новим процесуальним законодавством основну роль медіатора відведено судді-доповідачу, у провадженні якого знаходиться справа. Водночас в європейських країнах, де альтернативна процедура врегулювання спору також була інтегрована до судового процесу, незважаючи на очевидний її успіх, така модель урегулювання спорів стикнулася з певною критикою, що стосується виконання суддями функцій, не пов'язаних зі здійсненням правосуддя.

На нашу думку, врегулювання спору головуючим суддею у справі є моментом дискусійним, оскільки містить як переваги, так і недоліки. До перших варто віднести те, що суддя є безпосередньо зацікавленим у належному вирішенні спору з метою економії власного робочого часу та підвищенні якісних показників роботи. Складність вбачаємо у проблемі завантаженості суддів та, як наслідок, ризиках якісно виконувати роль попередника без шкоди для основних професійних обов'язків. Як вбачається з досвіду зарубіжних країн і проведених пілотних проектів в Україні, однією з умов ефективного проведення процедури врегулювання спору за участю судді є обов'язкове проходження суддями спеціального навчання, що дає їм змогу здійснювати професійний підхід до врегулювання конфліктів. Проте запроваджена чинними процесуальними кодексами модель врегулювання спору за участю судді не передбачає такої вимоги до суддів. Проходження такого навчання, на наше переконання, було б додатковою гарантією і запорукою успішного проведення процедури

врегулювання спору та становлення такого інституту як альтернативи вирішенню справи по суті. Вказані питання досі залишаються відкритими.

Другим дискусійним моментом, як ми вважаємо, є встановлені у законодавстві строки проведення процедури врегулювання, яка не може перевищувати тридцяти днів з дня постановлення ухвали про проведення врегулювання. Процедура примирення не може бути ефективною та сприяти належному врегулюванню спору при її обмеженості у часі. Навряд чи можна розраховувати на врегулювання складних конфліктних ситуацій, які тривають роками та знаходяться поза межами окремого судового провадження, протягом такого обмеженого проміжку часу. Обмеженість у часі та ресурсах може стати підставою для формального підходу при виконанні суддями функції з урегулювання спору, що не сприятиме власне врегулюванню спору та не відповідатиме завданням, які першочергово закладалися при запровадженні зазначеного інституту.

По-третє, слід враховувати, що існують ризики зловживання цією процедурою. Зокрема, вказану процедуру може бути використано стороною (сторонами) з метою заміни судді в разі відсутності підстав для його відводу.

Незважаючи на всі як позитивні, так і негативні моменти запровадженої судової медіації, очевидним є той факт, що успішність та ефективність інституту врегулювання спору за участю судді визначаються не тільки її формальним урегулюванням, а й тими зовнішніми умовами, в яких цей інститут застосовуватиметься, зокрема, ресурсами та якістю судової системи, ставленням до вказаного інституту суддів і кінцевих споживачів, загальною культурою вирішення спорів, правовою культурою населення, економічною ситуацією в країні та багатьма іншими факторами.

Отже, процедура врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві є новою для національної правової системи. При цьому ця процедура є не медіацією, а самостійним інститутом господарського процесуального права,

спрямованим на мирне врегулювання спору між сторонами судової справи за участю судді, на розгляд якого передано дану справу.

Список використаних джерел:

- Бутирська І. Врегулювання спору за участю судді: перспективи запровадження у Господарський процесуальний кодекс / І. Бутирська // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 12. – С. 79–83;
- Ерік М. Рунессон, Марі – Лоранс Гі. Медіація конфліктів і спорів у галузі корпоративного управління / Ерік М. Рунессон, Марі – Лоранс Гі // Всесвітній форум з питань корпоративного управління. – 2017. – с. 33;
- Можайкіна О. Правовий аналіз врегулювання спору за участю судді / О. Можайкіна // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2018. – № 2. – С. 174 – 180;
- Левіцький Є. Медіація vs Врегулювання господарського спору за участю судді/ Є. Левіцький // Юридична газета. – 2017. – № 27 – 28 (577 – 578). – С. 44 – 45.